

Politika ochrany životního prostředí před chemickým znečištěním (ENV005)

Ing. Kateřina Šebková, Ph.D.

přednáška č.1, 11.10.2016

Přednáška č.1

- pár slov na začátek
- úvod k předmětu - “co bylo, bylo” + “5.ročník”
- organizační otázky - termíny, kolokvium, materiály
- cíle předmětu
- terminologie, hráči
- podpůrné materiály
- historické souvislosti - regulace v oblasti chemických látek
- jak se vyjednává? – procedury, na příkladě Minamatské úmluvy ke rtuti

Úvod

- Kdo jsem já?

Úvod

- Kdo jsem já?
- Kdo jste vy a proč jste si předmět zvolili?
 - Co si myslíte, že se skrývá za názvem Politika a nástroje ochrany životního prostředí?
 - Co očekáváte od předmětu?

Úvod

- Kdo jsem já?
- Kdo jste vy a proč jste si předmět zvolili?
 - Co si představujete pod názvem našeho předmětu: Politika ochrany životního prostředí před chemickým znečištěním?
 - Co očekáváte od předmětu?
- Proč tento předmět učíme?
OPVK → předávání zkušeností

Další důvody, proč je tento předmět

Centrum pro výzkum
toxických látek
v prostředí

Česky: <http://youtu.be/hMF9NUAfR-I>

Anglicky: <http://youtu.be/JxmryXtdnKo>

Regionální centrum
Stockholmské úmluvy

Organizace: Něco o kurzu a hodnocení

- Přednášky (min 10, lépe 11) – sledujte termíny: a pozor, úterý 1.11.2016 NEBUDE
- náhradní termíny - Návrh:
 - **středa 26.10. od 13 do 14:30 v RCX2,**
 - **středa 9.11.2016 od 13 do 14:30 v RCX2**

Podmínky pro udělení kreditů/uzavření předmětu:

- účast na přednáškách – min 50%
- zpracování prezentace na kolokvium - témata k dispozici 10.11.16
- prezentace vlastní práce a aktivní účast na kolokviu („oponentura“ 2-3 prací kolegů)
- **Kolokvium** ve zkouškovém období - 1x prosinec a 1x leden
 - **návrh: 20.12.2016 a 10. nebo 11.1.2017**

Studijní podklady

- přednášky
- materiál MŽP: kartičky – rozdáno na 1. přednášce
- Rok chemie: články Zpravodaj MŽP (2011) <http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/titletree?OpenView>
- 3x skripta RECETOX 2013 - (části) Lacina; Bittner; Chudárek
- dokumenty UNEP/OSN/WHO/OECD/EU - nahráno do IS
- vybrané zprávy RECETOX týkající se dané problematiky
- Internet – oficiální stránky jednotlivých projednávaných nástrojů
- vlastní uvažování - “rozdílnost názorů”, ale využijte i selský rozum...

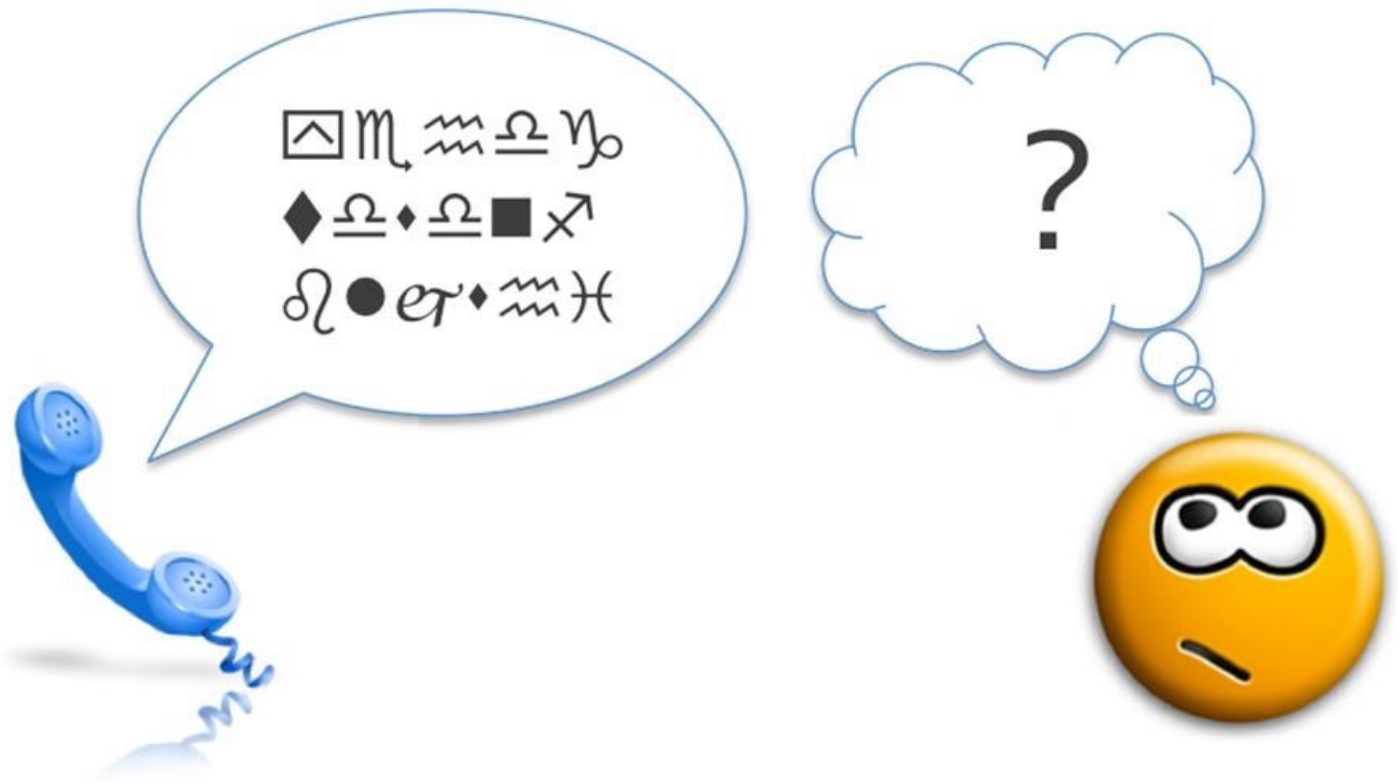

Cíle předmětu

- **pochopení systému** mezinárodní regulace chemických látek - globální úroveň, EU úroveň, národní úroveň
- znalost **SPRÁVNÉ terminologie** týkající se kurzu v české i v odpovídající v anglické variantě → slovníček
- lepší **informovanost** o mezinárodních aktivitách Centra pro výzkum toxických látek v prostředí - RECETOX
- **respektování** různých úrovní regulace a jejich **souvislosti**
- možnosti uplatnění se – kde všude jsou potřeba lidé se znalostmi environmentální chemie

Terminologie

Terminologie nástrojová

- Právní rámec
- Právní nástroj
- Politika/Strategie
- **Nařízení**
- **Směrnice**
- **Rozhodnutí, Doporučení**
- Strategický plán, Bílá kniha, Zelená kniha
- Zákon, Nařízení vlády, usnesení vlády
- Vyhláška, Metodický pokyn, Metodika, doporučení, norma
- Výbor
- Komise
- Rada
- Vědecký panel
- Pracovní skupina

Terminologie věcná

- Nakládání s chemickými látkami
- Správná laboratorní praxe (SLP)
- Globální harmonizovaný systém
- REACH (nařízení o REACH)
- Chemická bezpečnost
- Synergie = posílení spolupráce a koordinace
- Finanční mechanismus

Terminologie speciální

Týká se daného nástroje (Stockholmská úmluva)

- Globální monitorovací plán (GMP)
- Vyhodnocování účinnosti úmluvy
- Regionální centra
- Národní implementační plán
- Podávání zpráv (reporting)
- Mechanismus dodržování úmluvy (compliance)
- Zvláštní výjimka, přijatelný účel

Hráči

- státy/smluvní strany úmluv
- mezinárodní organizace (OSN, UNEP, UN CSD, WHO, OECD, IOMC, EHK OSN, GEF, MLF)
- ostatní zájmové skupiny – rozdílný status (pozorovatel)
- sekretariáty úmluv a podpůrné orgány úmluv – byro, pracovní skupiny, výbory (POPRC, CRC, STAP)
- EK, EU, Rada EU, členské státy, sekretariát Rady EU

přesahy, kam až politika k chemickým látkám sahá

Nástroje ochrany životního prostředí

Centrum pro výzkum
toxických látek
v prostředí

Nástroje politiky ochrany životního prostředí

- normativní (limity – čas, množství, standardy, normy)
- ekonomické (daně, poplatky, úlevy)
- koncepční (strategie, plány, koncepce, programy)
- dobrovolné (dohody, ekoznačení)
- informační (portály a registry, EVVO)

Politika ŽP

= řešení problémů životního prostředí pomocí státních intervencí a nástrojů ochrany životního prostředí, které má stát k dispozici

= dokument, který stanovuje cíle státu v oblasti životního prostředí a nástroje k jejich dosažení = Státní politiku životního prostředí http://www.mzp.cz/cz/statni_politika_zivotniho_prostredi

Typy nástrojů a úrovně

Známe nástroje různých **typů**

- Právní – zákony, vyhlášky, EU legislativa – nařízení, směrnice, rozhodnutí a doporučení
- Ekonomické – daňová zvýhodnění/poplatky
- „Dobrovolné“ - normy, standardy, dohody a partnerství

úrovní (národní, regionální, svět)

Globální nástroje – většinou úmluvy, či protokoly (právně závazné), pokyny a návody (dobrovolné, doporučené)

Existující globální nástroje k chemickým látkám vznikly jako přímá reakce na akutní problémy, které muselo lidstvo řešit = mezery v koncepci, napravuje se za pochodu, ne vždy se daří

Proč regulujeme chemické látky ?

Trpké zkušenosti lidstva: otravy, epidemie, katastrofy, přírodní nerovnováha a reakce na prudký průmyslový rozvoj po II. světové válce (50 -70. léta 20. století):

- v současnosti 50 milionů známých látek, 150 000 se průmyslově vyrábí + každým rokem několik tisíc přibývá
- mnoho z těchto látek má jednu nebo více nebezpečných vlastností, které se mohou obrátit proti lidskému zdraví nebo životnímu prostředí.
- ⇒ studujeme kombinace látek, znečištění životního prostředí ⇒ potenciální/prokázaný vliv na zdraví/životní prostředí = impulz pro opatření na národní/regionální/globální úrovni

Proč potřebujeme globální nástroje?

- **Chemické látky neznají hranice a často končí na našem stole: „jídelní pyramida“**
- **Národní opatření často nedostatečně účinná:**
 - národní opatření reguluje často vývoj, výrobu a použití chemických látek a zamezení kontaminace životního prostředí v daném státě
 - **Ale už ne** přeshraniční přenos v životním prostředí a přenos ve výrobcích, odpadech, druhotných surovinách

Chemická bezpečnost

stav, kdy je zajištěna co nejvyšší míra odstranění nebo omezení nepříznivých dopadů chemických látek na lidské zdraví a životní prostředí (během jejich celého životního cyklu) v dané zemi

zároveň existují systémy, které těmto negativním dopadům předcházejí a systémy okamžité reakce

Historický vývoj globálních opatření k ochraně životního prostředí

Historický exkurz

historie je nezbytná k pochopení tvorby a různorodosti mezinárodního systému v oblasti chemických látek a tedy i stávajícího systému ochrany životního prostředí na světové úrovni a související problémy, nedostatky, ale také výhody a příležitosti

Kroky ke globální chemické bezpečnosti

- **1945....1970** – znečištění ŽP – knihy, vědecká pojednání
- **od 80. let 20.století** – Mezinárodní program chemické bezpečnosti (vědecká spolupráce, bezpečné používání chemických látek a posílení národních kapacit)

Světová zdravotnická organizace (WHO), Mezinárodní organizace práce (ILO) a Program OSN pro životní prostředí (UNEP) , Mezivládní fórum pro chemickou bezpečnost (IFCS)

Dílčí úspěchy, avšak nedostatek politické a finanční podpory...

Kroky ke globální chemické bezpečnosti (2)

- **Komise OSN pro udržitelný rozvoj (UN CSD)**

1992 Rio de Janeiro, 2002 Johannesburg, v přípravě „Rio+20“ na 2012

Cíle milénia (Millenium Development Goals) – Udržitelný rozvoj – odstranění chudoby a využívání přírodních zdrojů

Implementační plán Světového summitu o udržitelném rozvoji (JPOI), odstavec 23

Cíl: do roku 2020 vyrábět a používat chemické látky způsobem, který by minimalizoval negativní vlivy na lidské zdraví a životní prostředí. (- do dalších nástrojů....)

Udržitelný rozvoj

Agenda 21 – programový dokument - vychází z JPOI
kapitola 19 nakládání s chemickými látkami

5 hlavních oblastí činnosti

- Snižování rizik
- Zvyšování znalostí a informace
- Řízení / institucionální opatření,
- Budování kapacit a technická spolupráce,
- Nezákonné mezinárodní obchodování

Strategický přístup k mezinárodnímu nakládání s chemickými látkami (SAICM) - rok 2006

Implementační nástroj pro Agendu 21 – rámcový globální nástroj, ale právně nezávazný

5 oblastí

- Snižování rizik
 - Zvyšování znalostí a informace
 - Řízení / institucionální opatření
 - Budování kapacit a technická spolupráce
 - Nezákonné mezinárodní obchodování
- Využívá i aktuální poznatky a principy v oblasti nakládání s chemickými látkami – GHS, CLP,
 - Jeho principy v EU zavádí právně závazné nařízení = REACH,
Podporuje implementaci mezinárodních nástrojů – MEAs

www.saicm.org

Současná situace (v oblasti chemických látek)

- Rio de Janeiro = Agenda 21 (2000-2001)
- SAICM (2006)
- Rio+20 – rozhodnutí (červen 2012) - bude UNEA
- UNEA 1 (červen 2014), UNEA 2 (květen 2016) -

----- politický rámec

Velký počet jednotlivých právních nástrojů na různých úrovních – globální/region OSN

překryv! kompatibilita? hierarchie?

----- nástroje

UNEA - United Nations Environmental Assembly = Environmentální shromáždění Organizace spojených národů

Globální nástroje = MEAs

Globální nástroje (tzv. MEAs) k chemickým látkám a odpadům (zkrácené názvy)

Vídeňská úmluva + Montrealský protokol

Basilejská úmluva

Rotterdamská úmluva

Stockholmská úmluva

+ dokončeno vyjednávání nové **globální úmluvy ke rtuti: Minamatská úmluva**

Úmluvy Evropské hospodářské komise OSN

Helsinská úmluva

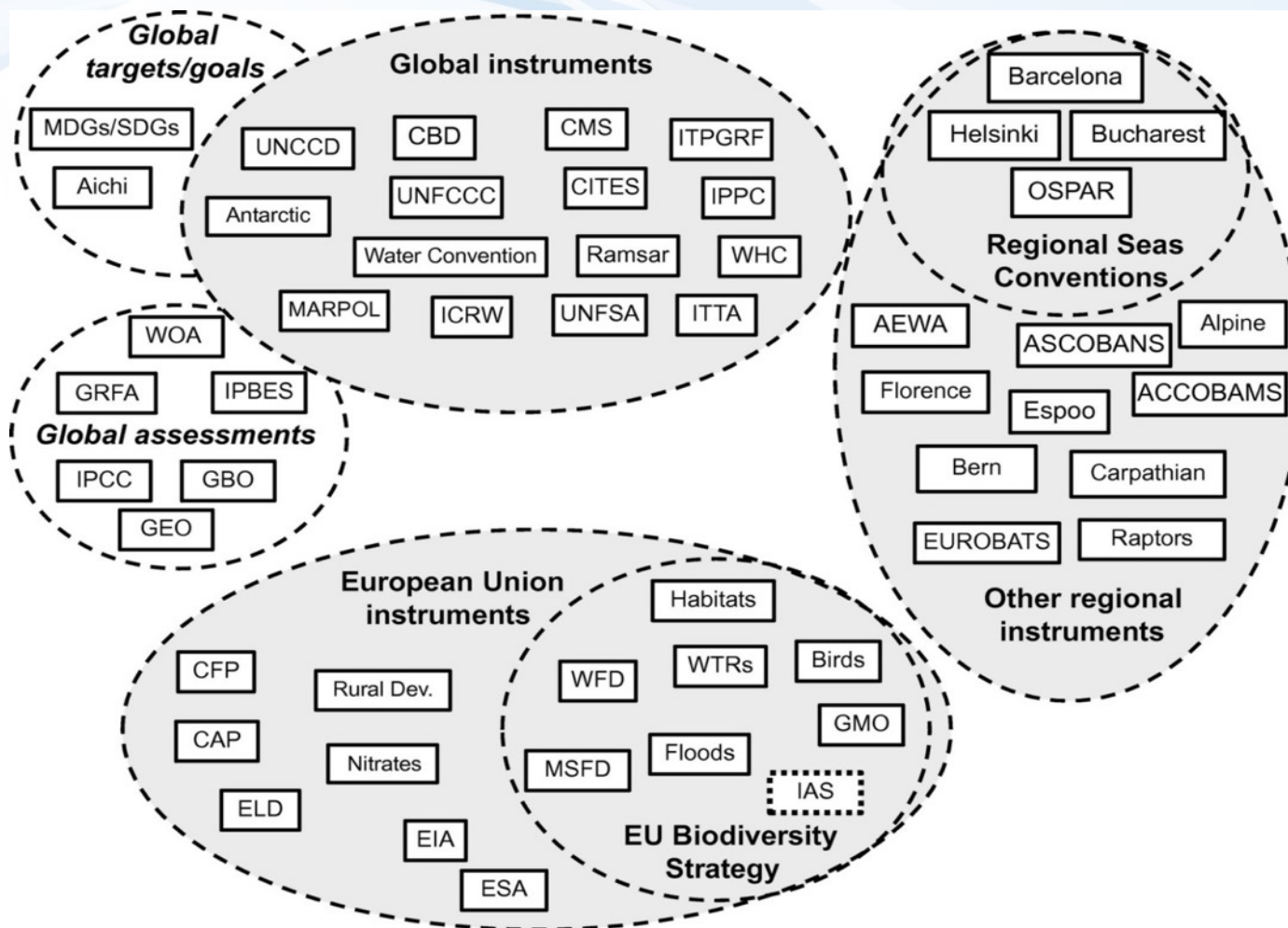
CLRTAP (8 protokolů)

Kyjevský protokol (PRTR)

.... a mnoho dalších

Ilustrace situace v oblasti biologické rozmanitosti

In:

Wetzel, F.T., H. Saarenmaa, E. Regan, C.S. Martin, P. Mergen, L. Smirnova, É. Ó Tuama, F.A. García Camacho, A. Hoffmann, K. Vohland & CL. Häuser. 2015. The roles and contributions of Biodiversity Observation Networks (BONs) in better tracking progress to 2020 biodiversity targets: a European case study. *Biodiversity*. doi: 10.1080/14888386.2015.1075902.

Jak dosáhnout významného vylepšení nakládání s chemickými látkami?

Zavést jednotná pravidla celosvětově.

Snížit množství nástrojů, které problematiku řeší.

... prozatím nedostatek politické podpory na světové úrovni

Příklad = Globální úmluva ke rtuti

<https://vimeo.com/109781069>

Nicolas García Uriburu (Argentina), dílo: Pez-Peste
maskot vyjednávání úmluvy

Něco o rtuti (1)

- **Rtuť a její sloučeniny (organické)** – neurotoxické – problém pro člověka, ekosystémy i zvířata ; kontaminace potravního koše – živočichové (ryby)
- Rtuť podléhá **dálkovému přenosu**, problém zejména emise ze spalování fosilních paliv a používání rtuti ve výrobcích + sopky ⇒ **potřeba omezit antropogenní emise na globální úrovni**
- **Od roku 2001** UNEP hodnocení rtuti a jejích sloučenin (Global Mercury Assessment)
- neúspěšné pokusy získat politickou podporu: Řídící rada UNEP XXIII a XXIV (únor 2005 a 2007)

Něco o rtuti (2)

Únor 2009 – **klíčové politické rozhodnutí**: UNEP GC 25/5 (za předsednictví ČR v Radě EU) vytvořit právně závazný nástroj na globální úrovni, který bude řešit nakládání se rtuť podél celého životního cyklu a omezí její antropogenní emise do životního prostředí

návrhem nové globální úmluvy je pověřen Mezivládní vyjednávací výbor, který je svoláván na základě rozhodnutí ŘR UNEP 25/5 část III,

odstavce 18-38 : **vyjednávací mandát (viz dále)**

Mezivládní vyjednávací výbor (INC)

- státy, regionální ekonomické organizace (EU) + pozorovatelé (orgány OSN – sekretariát/UNEP, mezinárodní organizace, NNO)
- Řídí jej předsedající + byro = rovnoměrné zastoupení všech regionů OSN, byro – komunikace do regionů
- Naplňuje mandát a pracuje podle svého jednacího řádu
- Jednání veřejné/neveřejné, v 6 pracovních jazycích OSN
- Může ustavit podpůrné orgány – pracovní skupiny, kontaktní skupiny, „drafting group“
- Připravuje text v souladu s mezinárodními pravidly (WTO-GATT), normami, principy (Rio) – rozhodnutí Valného shromáždění OSN, existující úmluvy dotýkající se tématu atd.

Něco o rtuti (3)

- vyjednáváním je pověřen **Mezivládní vyjednávací výbor (INC)**, jednal červen 2010- leden 2013 (viz jednací kalendář)
- **Byro procesu** – 2 osoby za region (CEE – ČR a Ruská federace)

členové byra (zleva) Mali, Nigérie, Švédsko, Jamajka, Uruguay, Jordánsko, Rusko, ČR, USA, Čína = organizační ale i politická podpora...

Co má být obsaženo v úmluvě? - MANDÁT

Mandát v rozhodnutí 25/5(odstavec 27 a) - i)

- (a) cíl(e) úmluvy
- (b) omezení dostupnosti rtuti a zvýšení kapacity pro její bezpečné ukládání v podmínkách šetrných k životnímu prostředí
- (c) opatření ke snížení poptávky po rtuti pro výrobky a průmyslové procesy
- (d) podmínky snížení mezinárodního obchodu se rtuť
- (e) opatření vedoucí ke snížení atmosférických emisí rtuti
- (f) procedury pro nakládání s odpadem obsahujícím rtuť a remediaci kontaminovaných míst
- (g) zvyšování povědomí a vědeckou výměnu informací
- (h) opatření pro budování kapacit a technickou a finanční pomoc s vědomím, že schopnost rozvojových zemí a zemí s ekonomikou v přechodu účinně implementovat některé právní závazky v rámci právního nástroje je závislá na možnosti budování kapacit a odpovídající technické a finanční pomoci
- (i) (mechanismus) dodržování úmluvy

Jednací kalendář

Časové omezení

Ukončit do 27. Zasedání Řídící Rady UNEP (únor 2013)

připravit text během 5 jednání INC

Logistické požadavky – 8 měsíců mezi jednáními – dokumenty/pozice

INC1 – 4.-10.červen 2010 – Stockholm, Švédsko

INC2 – 24.-29. leden 2011 – Chiba, Japonsko

INC3 – 31.10. – 4.11. 2011 – Nairobi, Keňa

INC4 – 25-29.6. 2012 – Punta del Este, Uruguay

INC5 – 12-18.leden 2013 – Ženeva, Švýcarsko

Dip-Con: Conference plenipotentiaries: diplomatická konference – Kumamoto/
Minamata Japonsko – 7-11.říjen 2013

Finanční náročnost - více 1.2 mil USD na 1 zasedání, Σ12 mil USD

Ostatní jednací řád INC, byro INC, právní skupina, sekretariát procesu –
UNEP DTIE

Příprava na vyjednávání

- **jednání byra**

logistika - časová + personální obsazení, kontaktní skupiny, přístup, informace z a do regionů OSN

- **regionální konzultace – všechny regiony**

CEE – 5-6.10.2011 a 7-9.12.2012 – BRNO – účast 13 zemí regionu (4 EU, 9 mimo EU) – nezbytné pro přípravu na INC

Fotografie – zdroj ENB (Earth Negotiations Bulletin anebo K.Šebková)

Vyjednávání

- **vlastní INC - 1 týden (formát: 1 + 5 nebo 6 dní)**

500-600/900 osob; plénum + kontaktní skupiny – intenzivní jednání od 8 h ráno do nočních hodin a někdy i 24/7 + právní skupina: soudržnost a srozumitelnost textu, nesmí dělat politická rozhodnutí

- **faktory ovlivňující jednání**

vyjednávací bloky/uskupení (regiony OSN) - pozice
jednací atmosféra – po Rio+20 a UNEP GCSS XII, SAICM – ICCM3;
balíčkování témat; časový tlak; ekonomická náročnost/situace

Vyjednávání (2)

- vyjednávání je velmi náročné (fyzicky i psychicky)

Výsledek?

Po 6,5 dnech intenzivního vyjednávání byl v sobotu 18.1. 2013 v 6.02 ráno dokončen a schválen připravený text úmluvy (36 článků), oficiální znění bude k dispozici červnu 2013,

Výsledek (2)

Diplomatická konference říjen 2013 – 95 zemí podepsalo
Listopad 2013 – 1. země ratifikuje = velké překvapení USA
Ještě 49 zbývá

Výsledek (3)

Období do vstupu v platnost = MEZIDOBÍ (interim period) uskutečnila se až 3 kola regionálních jednání k **podpoře ratifikačního procesu** (září 2014, únor 2015 a duben 2015)

a také další jednání vyjednávacího výboru k přípravě nástrojů úmluvy, které jsou potřeba po vstupu v platnost - pokyny (guidance), formuláře, postupy podávání zpráv a hodnocení úmluvy atd.

INC6 (Bangkok, Thajsko) - 3.-7. listopad 2014

INC7 (Dead Sea, Jordánsko) - 10.-15. březen 2016

Výsledek - postup ratifikací (4)

- Vstup v platnost?
- Potřeba 50 ratifikací
- nyní 32 (10/2016)

USA - 11/2013

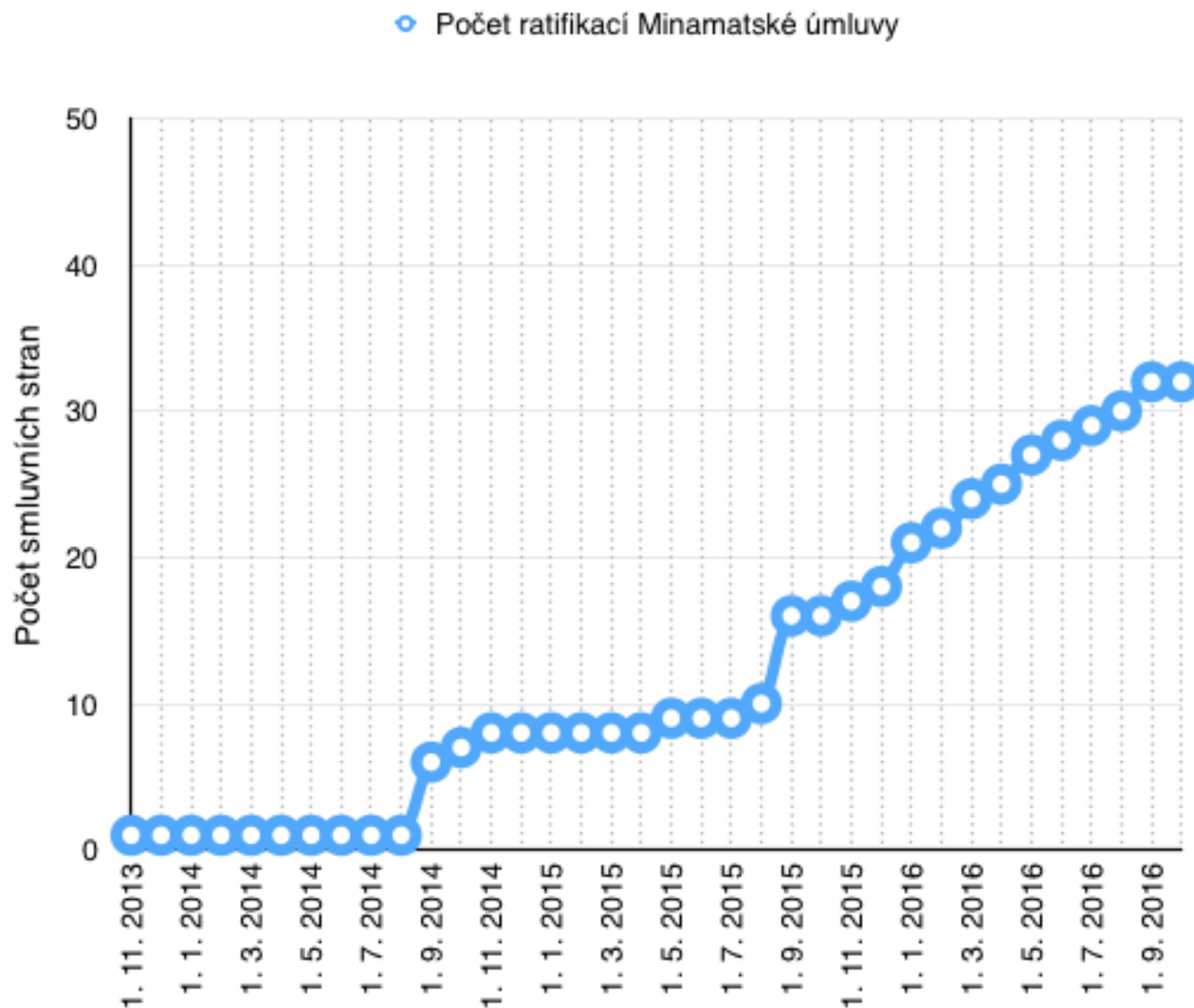
Japonsko - 2/2016

Švýcarsko 5/2016

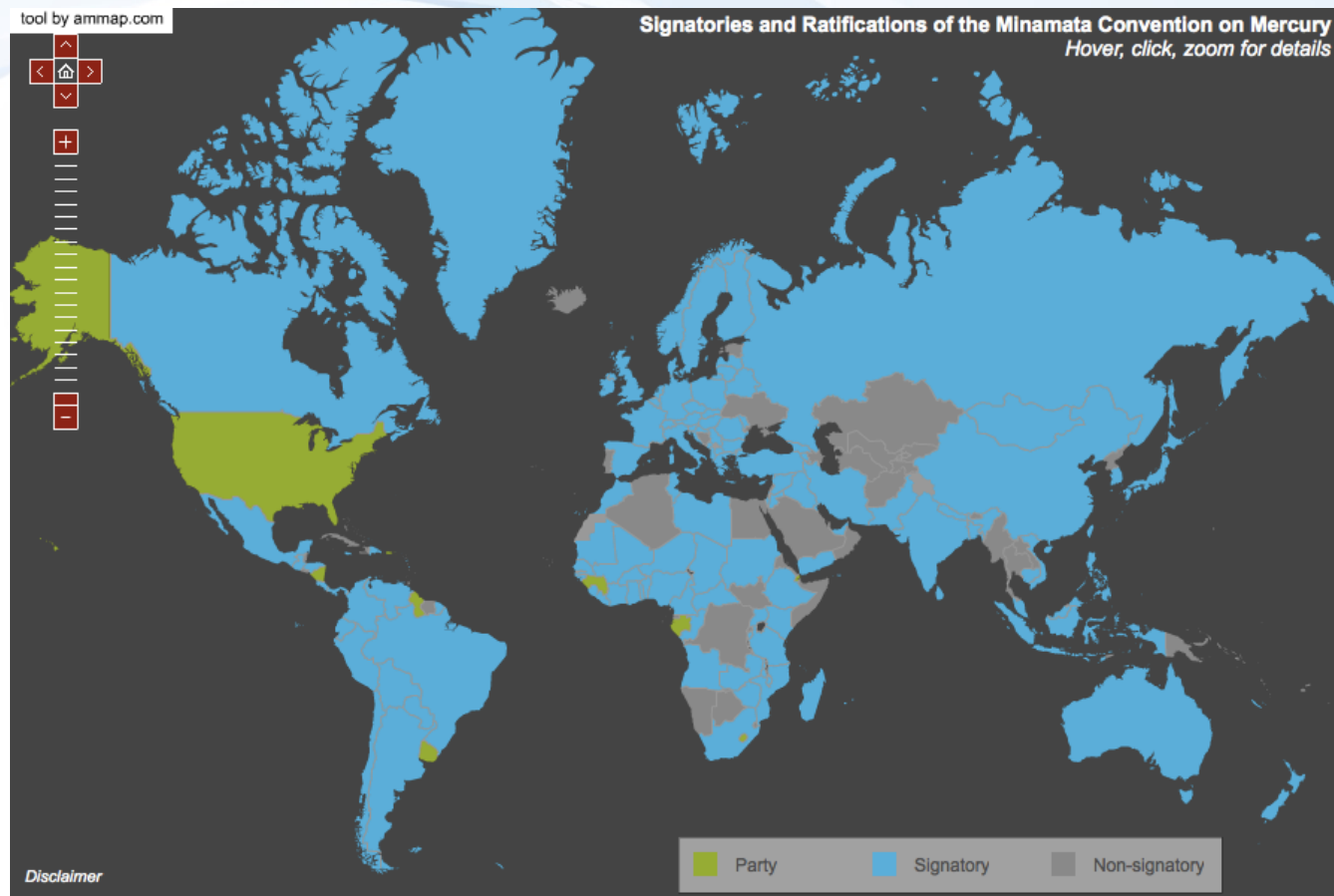
Čína - 8/2016

ČR - asi konec 2016

EU - balíček má schválit Parlament a Rada EU do konce roku 2016.

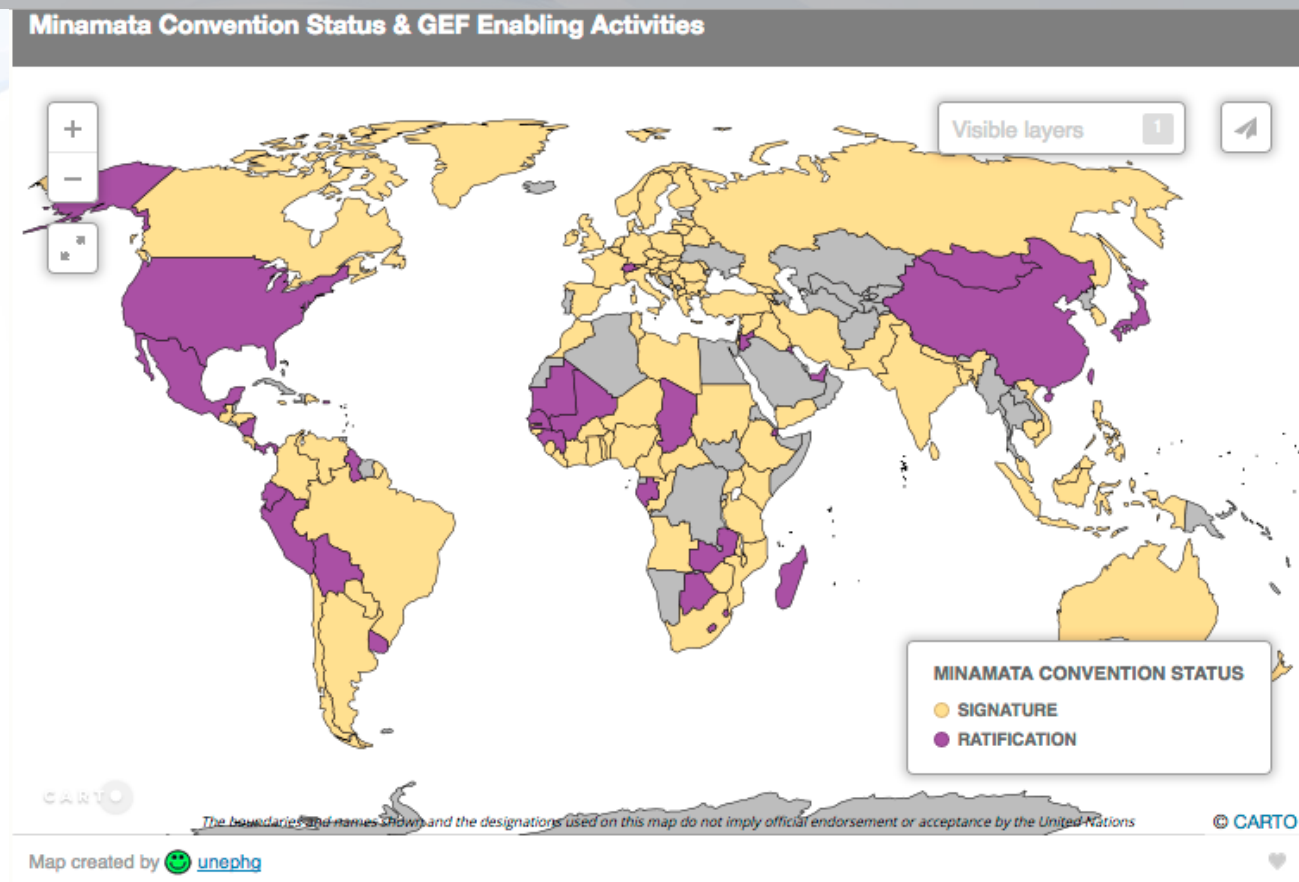
Výsledek - stav ratifikace leden 2015 (4b)

leden 2015 - 10 ratifikací, 128 podpisů - více na
www.mercuryconvention.org

Výsledek - stav ratifikace říjen 2016 (4c)

říjen 2016 - 32 ratifikací, 128 podpisů - více na

www.mercuryconvention.org

zdroj mapy: <https://geovisualist.com/2016/03/01/has-your-country-ratified-the-minamata-convention-on-mercury/>

Komentář na závěr? (1)

Časová náročnost!

- **2001**
 - 2009
 - 2010-2013
 - leden 2013
 - říjen 2013
 - Vstup v platnost? Potřeba 50 ratifikací, ratifikační proces dlouhý... - další slide v ČR minimálně 1 rok (legislativní pravidla/ústava: prezidentská úmluva: parlament, prezident) a lze začít až po zveřejnění oficiálního textu (srpen 2013..., do konce 2014 návrh na ratifikaci - situace v EU - chybějící legislativní balíček - předloženo až)
- v roce 2014 byl odhad **nejdříve 2015 a nejpozději 2018**
- s ohledem na projednávanou úpravu EU legislativy jsou nyní docela reálné plány vstup v platnost v roce 2017 - “EU 28” a COP1 tak ve 2.polovině roku 2017**

Komentář na závěr (2) - Jak vzniká nová úmluva?

- **Identifikace problému** – vědci, politici – získávání podpory
- **Politická shoda na globální úrovni** – vyjednávací mandát
- **Vlastní vyjednávání** = Mezivládní vyjednávací výbor a v rámci mandátu připravuje text právního nástroje = jednomyslnost!
- **Diplomatická konference** = formální schválení a podpis úmluvy státy (prezidenti/ministři), schválení rezolucí/rozhodnutí pro práci v mezidobí, otevřeno k podpisu
- „**mezidobí**“ = národní ratifikační proces, dopracování technických podkladů/příprava pracovních skupin/orgánů úmluvy, implementace v mezidobí = stále právně nezávazné
- **Vstup v platnost** = dosažení počtu národních ratifikací
 - První konference smluvních stran (COP1) = právně závazný nástroj
 - Implementace úmluvy jednotlivými státy/smluvními stranami

Komentář na závěr 3

Kde se mohou uplatnit lidé s přírodovědným vzděláním?

Minamatská úmluva pokrývá **celý životní cyklus rtuti**

- Experti na emise do ovzduší
- Stanovení ve vodách, biotě/ dopady hot-spots na okolí
- Remediacce/sanace

Administrace úmluvy v národních orgánech – legislativní (ministerstva), kontrolní (inspekce)

V průmyslu – výrobky a technologie – nutná adaptace dle kalendáře..., náhrady...

Ve vědě – sdílení informací a doplňování chybějících znalostí (byť rtuť je jednou z nejprostudovanějších látek, ale její sloučeniny – mechanismy, známe už méně)

Užitečné odkazy

Oficiální stránky vyjednávání – UNEP Mercury Programme

<http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/tabid/3320/Default.aspx>

Stránky úmluvy <http://www.mercuryconvention.org/>

Earth Negotiations Bulletin (ENB) - pozor, neoficiální stránky a zápisy

Jednání Řídící Rady Programu OSN pro životní prostředí (UNEP GC od čísla 21 do č. 25 = získání mandátu)

<http://www.iisd.ca/vol16/>

Průběh vyjednávání od roku 2007 do INC4

<http://www.iisd.ca/vol28/>

Průběh posledního kola vyjednávání

<http://www.iisd.ca/mercury/inc5/14jan.html>

Průběh jednání INC6

<http://www.iisd.ca/mercury/inc6/>

Informace o mezidobí - viz stránky úmluvy <http://www.mercuryconvention.org/>

Centrum pro výzkum
toxických látek
v prostředí

Dotazy?

Děkuji za pozornost!

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Inovace tohoto předmětu je spolufinancována Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky